

Kalbos įsisavinimas: ar tikrai varžytuvės tarp berniukų ir mergaičių?

Dr. Eglė KRIVICKAITĖ
Vytauto Didžiojo universitetas

2016-07-13

Tėvai lyčių skirtumus pastebi gana anksti – kai pradedami tarti pirmieji garsai, garsų junginiai ir žodžiai. Mamos pirmosios atkreipia dėmesį, kad mergaitės dažnai pirmesnės pradeda tarti pirmuosius garsų junginius ir juos dažnai taria aiškiau nei bendraamžiai berniukai. Mergaitės dažniausiai anksčiau pradeda tarti keliažodžius pasakymus. Mergaitės dažnai moka daugiau žodžių nei bendraamžiai berniukai ir kuria išsamesius pasakojimus nei bendraamžiai berniukai.

Yra aprašyta nemažai logopedų, tėvų pastebėjimų apie berniukų ir mergaičių kalbos įsisavinimo ir raidos panašumus bei skirtumus. Šiame straipsnyje aptariami užsienio ir lietuvių mokslinių tyrimų rezultatai per lyties prizmę.

Ką rodo moksliniai kalbos įsisavinimo tyrimai?

Dauguma įvairių šalių kalbos tyrimų rodo, kad mergaitės pradeda anksčiau kalbėti nei berniukai, mergaičių žodynas didesnis, jos anksčiau pradeda jungti žodžius bei anksčiau pradeda kalbėti sudėtiniais sakiniais nei berniukai, taip pat pirmesnės išmoka skaityti. Taigi, kalbinių tyrimų duomenys rodo, kad mergaičių rezultatai yra geresni.

Kalbant apie kalbos įsisavinimą ir jos raidą, svarbus aspektas – amžius. Lyginamieji kalbos tyrimai pateikia įvairius duomenis: dažniausiai nustatoma, kad mergaitės „pirmauja“ iki 3 m., vėliau kalbiniai abiejų lyčių gebėjimai suvienodėja. Pavyzdžiui, nustatyta, kad 6 mėn. mergaitės garsus atpažįsta geriau nei to paties amžiaus berniukai. Nuo 8 mėn. iki 1 m. 4 mėn. mergaitės kur kas geriau atliko žodžių supratimo ir vartojimo užduotis nei bendraamžiai berniukai. Tas pats užduotis vyresni (nuo 1 m. 4 mėn. iki 2 m. 6 mėn.) abiejų lyčių vaikai atliko panašiai, nors mergaičių rezultatai šiek tiek geresni.

Dar vienas tyrimas parodė, kad 2 m. mergaitės kur kas greičiau geba išmokyti naujus žodžius nei bendraamžiai berniukai. Žodžių tarimo užduotis, kurioje dalyvavo 2 m. 5 mėn. anglakalbiai berniukai ir mergaitės parodė, kad berniukai žymiai dažniau nei mergaitės neištarė žodyje esančio paskutinio priebalsio, taip pat praleido žodžiuose nekirčiuotą skiemenį ir vieną iš priebalsių samplaikos dėmenų.

Kiti tyrimai rodo, kad ir vyresnio amžiaus mergaičių kalbinių testų rezultatai geresni nei berniukų. Pavyzdžiui, 5–7 m. amžiaus mergaitėms lengviau nei to paties amžiaus berniukams įsiminti tuos žodžius, kurie skamba panašiai kaip ir žinomi žodžiai. Tačiau jei žodis nėra panašus į žinomą, tuomet tiek berniukų, tiek mergaičių rezultatai pasirodė labai panašūs. Dar kitame tyrime, kuriame dalyvavo 5–16 m. amžiaus vaikai, nustatyta, kad kalbos suvokimo ir raiškos rezultatai visose amžiaus grupėse yra geresni mergaičių.

Garsų ir jų junginių tarimo tyrimai taip pat rodo, kad daugiau skirtumų randama vyresniame amžiuje. Pavyzdžiui, anglų kalbos tyrimas atskleidė, kad jaunesnio amžiaus mergaitės ir berniukai (3–4 m. amžiaus) garsų junginius ištarė taip pat. Tačiau skirtumų rasta vyresniame amžiuje: 5–6 m. amžiaus mergaitės šiek tiek tiksliau nei berniukai ištarė priebalsius, taip pat 5–6 m. amžiaus berniukai kur kas dažniau nei bendraamžės mergaitės paprastino priebalsių samplaikas. Malajiečių kalbos tyrimas atskleidė, kad didžiausias skirtumas tarp berniukų ir mergaičių yra 5 m. amžiuje. Penkiametės mergaitės kur kas tiksliau ištarė priebal-

sius nei bendraamžiai berniukai. Tas pats tyrimas atskleidė, kad 4 m. ir 6 m. amžiaus berniukų ir mergaičių gebėjimas ištarti priebalsius yra toks pats.

Nepaisant to, kad visuomenėje jau yra nusistovėjęs stereotipas, jog mergaitės kalbą įsisavina greičiau ir jos raida yra spartesnė, vis dėlto rasta ir tokių kalbos tyrimų, kurių rezultatai neatskleidžia lyties įtakos kalbos įsisavinimui. Tokius rezultatus parodė ispanų, anglų, prancūzų, ne vienas švedų kalbos įsisavinimo tyrimas. Vis dėlto svarbu pabrėžti, kad tyrimų rezultatai priklauso nuo to, koks kalbos aspektas ir kokiais metodais yra tiriamas, kokio amžiaus vaikai dalyvauja tyrime ir pan.

Lietuvių kalbos tyrimai lyties aspektu

Lietuvių kalbos įsisavinimo tyrimai atskleidžia nežymius lyties skirtumus. Pavyzdžiui, analizuotas berniukų ir mergaičių tarp 1 m. 7 mėn. ir 4 m. 1 mėn. pasakymo ilgis (pasakymo ilgis nustatomas skaičiuojant žodžių skaičių pasakyme. Vidutinis pasakymo ilgis vaikų kalbos tyrimuose atskleidžia žodyno, gramatikos išsivystymo charakteristiką. Atliekant vaikų kalbos lyginamuosius tyrimus, vidutinis pasakymo ilgis dažnai taikomas kaip kriterijus, padedantis sugrupuoti tiriamuosius pagal jų kalbos išsivystymo lygį). Tyrimas parodė, kad mergaičių pasakymų ilgis yra vienodas, tolygus, o berniukų kalboje pasakymai tam tikrame etape sutrumpėja, kitame – vėl pailgėja ir vėl sutrumpėja.

Tėvai ir aplinkiniai pastebi, kad bendraudami su mažais vaikais, kur kas dažniau vartoja deminutyvines žodžių formas (mašinytė, lėlytė, saulytė, debesėlis ir pan.). Berniuko ir mergaitės deminutyvų vartojimo tyrimas atskleidė, kad berniukas deminutyvus dažniau vartojo tarp 1 metų 8 mėn. ir 1 metų 10 mėn., o mergaitė – 1 metų 11 mėn. ir 2 metų 6 mėn. Lietuvių tyrimas patvirtino užsienio mokslininkų pastebėjimą, kad mergaitės mama ir pati mergaitė deminutyvines formas vartojo kur kas dažniau nei berniukas ir jo mama.

Garsų tarimas pirmą kartą išgirstame žodyje atskleidė, kad 4–8 m. amžiaus berniukai garsų junginius ištaria kur kas tiksliau nei mergaitės. Kitas išsamesnis garsų tarimo tyrimas parodė, kad garsus ir jų junginius nežymiai tiksliau ištaria 4 m. ir 8 metų amžiaus berniukai, o 5 m., 6 m. ir 7 m. amžiaus grupėse garsų junginius nežymiai tiksliau taria mergaitės.

Būdvardžių įsisavinimo tyrimas, kuomet buvo analizuojama 2 mergaičių ir 2 berniukų kalba, neleido palyginti būdvardžio įsisavinimo lyties aspektu, nes tyrimo metu berniukų kalboje išryškėjusių netipiškų kalbos raidos ypatybių. Lietuvių kalbos tyrimai patvirtina teiginį, kad mergaičių kalbos raida yra panašesnė, o berniukų – pasižymi individualumu. Kita vertus, kitas tyrimas atskleidė, kad berniukai apie 20 proc. daugiau vartoja vyriškosios giminės būdvardžių nei mergaitės.

2002 m. Lietuvos vaikų brandumo mokyklai tyrimo ataskaitoje rašoma, kad ankstyvuosiuose raštingumo ugdymosi metuose mergaitės yra linkusios pasiekti geresnių raštingumo rezultatų nei berniukai. Didžiausią įtaką lytis turi rišliosios kalbos ir klausymosi lygiui: mergaičių gebėjimai pasakoti ir skaityti yra labiau išlavę nei berniukų. Raidžių pažinimo ir skaitymo gebėjimai nežymiai skiriasi: berniukai dažniau rašo ilgesnius, sudėtingesnius žodžius spausdintinėmis raidėmis, o mergaitės – trumpesnius, paprastesnius žodžius rašytinėmis raidėmis.

Kodėl berniukų ir mergaičių kalbos įsisavinimas skiriasi?

Aprašyta ne viena galima priežastis, kodėl mergaičių ir berniukų kalbos įsisavinimas skiriasi, t. y. kodėl mergaitės pirmauja daugelyje kalbos įsisavinimo ir raidos aspektų.

Nustatyta, kad tėvai ir aplinkiniai, turbūt to nė neįsąmonindami, nuo pat mažų dienų skirtingai bendrauja su mergaitėmis ir berniukais. Įvairių kalbų tyrimų rezultatai rodo, kad tėvai su mergaitėmis kalba daugiau nei su berniukais (su berniukais daugiau žaidžia, su mergaitėmis – kalbasi). Taip pat tėvai vartoja kitokias kalbos formas: bendraudami su mergaitėmis dažniau vartoja deminutyvus, vartoja daugiau klausimų, dažniau pakartoja vaiko pasakymą; bendraujant su berniukais tėvų kalboje pastebima daugiau prašymų, liepiamosios formos veiks-

mažodžių (parodyk, atnešk ir pan.). Kita vertus, yra tyrimų, kurių duomenys negalėtų patvirtinti skirtingo tėvų bendravimo su berniukais ir mergaitėmis.

Teigiama, kad kalbos įsisavinimą ir raidą (ne)skatina berniukams ir mergaitėms „priskiriami“ žaislai. Teigiama, kad berniukiški žaislai – įvairios mašinytės, traktoriai, konstruktoriai ir pan., nestimuliuoja kalbos. Dažniausiai tokiais žaislais užsiėmę berniukai orientuojasi į patį veiksmą, vaikai nėra skatinami kalbėti, dažniausiai užtenka ištarti tik veiksmą imituojančias onomatopėjas (brrr, bum, bam, dzum ir pan.). Mergaitiški žaislai gi kur kas labiau padeda lavinti kalbą – klausti, papasakoti, apibūdinti ir pan.

Raidos specialistai teigia, kad pažintinius raidos pokyčius, kurie turi įtakos kalbos raidai, mergaitės patiria anksčiau, tarp 1 m. 2 mėn. ir 1 m. 8 mėn., o berniukai – šiek tiek vėliau – tarp 1 m. 8 mėn ir 2 m. Yra pasirodę tyrimų, kurių rezultatai leidžia teigti, kad mergaičių smegenys vystosi greičiau ir yra didesnės nei berniukų. Tirta smegenų dalis, kuri atsakinga už kalbinius, pažintinius gebėjimus. Tokių tyrimų duomenys rodo, kad mergaitėms yra lengviau susikaupti, joms geriau sekasi išmokti skaityti ir rašyti.

ŠALTINIAI:

- Ardila A., Rosselli M., Matute E., Inozemtseva O. 2011: Gender Differences in Cognitive Development. *Developmental Psychology* 47 (4), 984–990.
- Balčiūnienė I., Miklovytė I. 2011: Lietuvių vaikų ir suaugusiųjų kalbos vidutinis pasakymo ilgis. *Res humanitariae* 10(2), 302–313.
- Barbu S., Nardy A., Chevrot J. P., Guellaï B. Glas L., Juhel J., Lemasson A. 2015: Sex Differences in Language Across Early Childhood: Family Socioeconomic Status does not Impact Boys and Girls Equally. *Frontiers in Psychology*, 1–10. Prieiga internetu: <http://journal.frontiersin.org/article/10.3389/fpsyg.2015.01874/full>
- Bornstein M. H., Hahn Ch. Sh., Haynes O. M. 2004: Specific and general language performance across early childhood: Stability and gender considerations. *First Language*, 24 (3), 267–304.
- Dabašinskienė I. 2012: Gender differences in language acquisition: a case study of lithuanian diminutives. *Journal of Baltic Studies*, 43(2), 177–196.
- Dodd B., Holm A., Hua Z., Crosbie Sh. 2003: Phonological development: a normative study of British English-speaking children. *Clinical Linguistics & Phonetics* 17 (8), 617–643.
- Eriksson M., Marschik P. B., Tulviste T., Almgren M., Pérez Pereira M., Wehberg S., Marjanovič-Umek L., Gayraud F., Kovacevic M., Gallego C. 2012: Differences between girls and boys in emerging language skills: Evidence from 10 language communities. *British Journal of Developmental Psychology* 30 (2), 326–343.
- Glebuviene V., Grigaitė B., Monkevičienė O. 2002: Lietuvos vaikų brandumo mokyklai tyrimo mokslinė ataskaita. Vilnius.
- Kamandulytė L. 2009: Lietuvos kalbos būdvardžio įsisavinimas: leksinės ir morfosintaksinės ypatybės. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Kamandulytė-Merfeldienė L. 2012: Morphosyntactic Features of Lithuanian Adjective Acquisition. *Journal of Baltic Studies* 43(2), 239–251
- Kaushanskaya M., Gross M., Buac M. 2013: Gender differences in child word learning. *Learn Individ Differ* 27, 82–89
- Krivickaitė E. 2016: Vaikų kalbos fonotaktikos raida. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
- Krivickaitė E. 2014: Netikrų žodžių kartojimo testas: lietuvių vienakalbių ir dvikalbių vaikų kalbos tyrimas. *Taikomoji kalbotyra* 4. Prieiga internetu: <http://mif.vu.lt/ojs/index.php/taikomoji-kalbotyra/article/view/33/28>
- McCormack P. F., Knighton T. 1996: Gender differences in the speech patterns of two and a half year old children. Prieiga per internetą: <http://www.assta.org/sst/SST-96/cache/SST-96-Chapter13-p15.pdf>
- Phoon H. S., Abdullah A. Ch., Lee L. W., Murugaiah P. 2014: Consonant acquisition in the Malay language: A cross-sectional study of preschool aged Malay children. *Clinical Linguistics & Phonetics* 28 (5), 329–345.
- Warastuti R. D. 2011: Gender differences in children language acquisition and language development. *Musawa* 3 (2), 221–234.